

NA RAZPOTJU

Danilo Lokar

Kar mu je kdo rekel, to je študiral.

Trdinova o Murnu

Vračal sem se v pozni jeseni, dan je bil nizek in oblaki, se mi je zdelo, mi visijo nad glavo. Če se močno pretegnem in vržem roke od sebe, zadenem vanje. Stopal sem zamišljen po dolgi, ravni ulici, ki sem jo dobro poznal in ki me je dobro poznala. Vlačil sem velik, težak, natrcan kovček, seveda, štiri mesece sem bil zdoma. Zdoma? Ali sem bil doma tukaj ali tam? Tudi na to sem spotoma pomislil.

Pred hišo pa sem tovor počasi odložil in postal. Že se mi je zdelo, da sem v sobi, dasi sem stal na ulici. A tako, vrag vedi, mi je prihajalo v spomin, da nisem svoje sobe pravzaprav niti pošteno zapustil, temveč, da sem jo vlekel, kjerkoli sem hodil, s sabo. No da, misel nanjo je pač hodila z mano kakor moja senca.

Dobro sem se spominjal, kako sem odhajal. Žareč sončen dan je ležal nad mestom kakor požar in previdno sem stopil k žaluzijam, da jih spustim in se ubranim pred zadušno soparo. Ko sem to storil, sem sedel na zofo in se čudil, kako je soba v mraku in hladu prijetna. Nato sem se spominjal zapovrstjo.

Že pred mesecem dni me je začela gospodinja drezati, celo nagajati. Sicer je vprašala obzirno, kakor mimogrede:

»Kdaj pa kanite... na pot?«

Pristavila je »na pot«, kakor da ne spada k stavku.

Ampak vse je spadalo semkaj. Dobro sem jo razumel. Še preden je odprla usta, sem vsak dan čakal, kdaj bo prišla z besedo na dan. Videl sem, da majčkeno špekulira.

Vendar nisem vedel, koga bo vtaknila za te štiri mesece v sobo na moje mesto. Skoro da me je prav spričo tega pričel neznanec mikati. Seveda ga nisem ne videl ne poznal, vedel pa, da prinese nič koliko misli, morda želj in pohlepov in bogve česa še med stene, ki so moje.

Ponovil sem si naglas »moje« in se nasmehnil. Zdaj bo držalo, mar ne? Res sem bil prepričan, da ne bo oblepil mojih sten s svojimi smegljevanji in tako odvrnem nevšečnost od sebe. Toda bodimo previdni, sem umoval dalje, nič ne vemo vnaprej.

In res. Ko sem sedel sedaj, po štirih mesecih nekaj časa v sobi na svojem starem mestu na nizki zofi in se ozrl od okna naokrog po stenah proti predalniku, sem čisto jasno razložil, da so kakor preple-skane — ali opažene? — s tujimi, meni komaj razumljivimi samomučenji, brezupnostjo in bogve čem še. Nisem mogel razbrati, razumeti.

Ležalo je na stenah, kakor sence listov in vej. Kar sem videl, me je kakopa po svoje razjedalo — ali razumeš vse prav, ali res sploh razumeš?

Toda poglejmo, kaj je bilo.

Že spet sem hodil po svojih službenih poteh kakor vsa prejšnja leta. Natančno ob pol osmih zjutraj sem zaklepal vrata za sabo, zvečer ob devetih sem si sezuval čevlje, obuval copate, posedel na nizki zofi pri oknu in zrl v gospodinjo — kaj bo pa danes povedala? Dodobra sem bil pozabil na poletje, ko mi prinese nekega večera zveženj papirjev, tesno je bil spet s čvrsto vrvjo, mislil sem od kraja, da so pač zavarovalne police proti požaru ali nagli smrti. Nič takega. Ženska je rekla:

»Šele danes sem prevrgla brkljarijo, ki jo je poleg drugega začasno pustil (kakor je rekel) pri meni oni čudak in samotar izza počitnic pred leti, govorila sva že. Ali ni to tudi posebnost, da je pustil z obleko vred zveženj papirjev v nemar? Poleg ostalega. Spodobilo bi se, da pogledate, kaj je. Radovedna sem.«

Polagoma sem se odločil in vsak večer obračam skrbno popisane liste. Se pravi, tržem s sten nalepljena beganja in samomučenja onega drugega, te sence listja in vej in dreves.

Toda — ali zrejo moje lastne misli in celo pohlepi z osnaženih zidov?

*

To je prvi spomin.

Dan je bil čist, tako čist poletni dan, da je zbolelo človeka srce: Kdaj bom jaz tako iskreč in izpran?

Šli smo prav počasi in leno v Vrata pod Triglavom. Že je bil samotni slap Peričnik za nami, oziral sem se za kristalnimi vodami tam naokoli in po belem pesku, ki se je bleščal v soncu. Slepilo me je.

Družba ni bila velika. Moj stric in teta in dvoje njihovih znancev, bili so Lahi iz Južne Tirolske. Morda smo bili vsi malce omamljeni od julijskega jutra — zrak je bil kakor odišavljen —, ko smo korakali zložno dalje. Na stezi na levo se je oglasil baritonist, morda je bil celo basist, s pesmijo, ki mu je vrela iz polnih, spočitih in širokih prsi. Arija iz Verdijeve opere je bila. Stene, plazovi in meli naokoli so prisluhnili. Tudi mi smo upočasili korak. A pesem je zmagovito zaplavala v jutrnji hladni zrak, napolnila prostor med policami, se vračala od daljnih sten, da smo popolnoma obstali. Pevec pa je korakal kakor orač zložno dalje in nas ponevedoma povlekel za sabo.

Dolina se je neopazno širila in naokoli so se razgrinjale mehke zelene plahte travnikov. Zamikalo me je, da bi legel in se zagledal.

Strme stene naproti so prihajale bliže, opazil sem, kako se drži severna stena v osoji. Kmalu smo posedli po verandi okoli planinskega doma in želja se mi je izpolnila kar mimogrede. Šel sem v stran, legel pod staro bukev in se zazrl v prosojno jasnino. Ničesar drugega si nisem želel.

Šele po kosilu so kapljali izletniki. Tišine, ki je lajala med in nad previsi, sem se bil naužil in radovedno sem se oziral naokoli.

»Da, to je Lucijan, on, on!« sem vzkliknil sam vase, ko sem se od strani nagledal mladega, silno rdečeličnega plavolasca, ki se je venomer sukal in smejal sredi družbice na kraju verande.

Bil je pravzaprav že na pol zabrisan spomin. Stanoval sem pred davnim časom pri njegovi materi. Toda med petnajstim in dvajsetim je vsako leto dolgo, prinaša nezaslišane stvari, tehta za desetletje, zato se mi je zdel Lucijan v spominu že dosti odmaknjen. Vendar, odmaknjen ali neodmaknjen, sem mislil, kako je prišel sem? In ko sem to pomislil, glej, se je ponudil odgovor sam, odgovor je stopil predme in zaobjel sem tudi ves spominski kompleks.

Lucijan je bil to, kar so v mestu imenovali tiček ali tudi tičko, zmerom okoli deklic, rdečeličen je bil kakor nagelj, deželni uradnik, deklice so visele na njem z upanja polnimi pogledi — takim možičkom so rekli: »To je kariera!« — a on je plaval dalje, zmerom dalje kakor čmrlj, ki ubira svojo pot v sončni jutrnji pripeki. To je bil Lucijan.

Tudi zdaj sem ga videl takega — smejal se je, rezgetal in sproti osvobajal. Bil je silno razigran, prešeren, objesten. Nekajkrat se mi je zazdelo, da bi stopil tja in mu rekel kako besedo:

»Tičko, dajte no, pogledjte okoli sebe!«

Vsak hip mu je nagajala želja, da bi deklico na desni poljubil. Nagnil se je, nabral ustne, ona se mu je umikala, najprej previdno, potem odločneje, a tudi on je postajal pogumnejši. Morda jo je hotel uščipniti? Morda ji le prišepniti kako spolzko dvoumnost? Vse to bi mu prisodil, ker se je ves čas silno vrtel.

»Sršena imaš v sebi, Tičko!« sem rekel polglasno pri sebi in stopil na sprehod okoli gostišča.

Ko sem se vrnil, je stala lepčkana podoba pred mano. Tičko je stal pri mizi, roki je imel zvezani z belim robcem na hrbtu, predenj sta se vstopili dekletci in vsako je kakor po dogovoru poljubil. Čudno, sem se zavzel, to pa dela kakor v cerkvi pri svečanem obredu.

»So te pa le, so te!« sem rekel v ono smer in radoveden pričakoval, kaj se bo še zgodilo. In res. Z rokami, ki so bile povezane z belim robčkom, se je Tičko usedel, dekletci sta se enakomerno hihitali, ta, ki je imela srčkani jamci v licih, je nekaj časa motala razsežni čas-

pisni papir, napravila iz njega prijazno dolgo trobljo in jo posadila Tičko na glavo. Imenitno se mu je podajala, ko mu je visela malce na stran in bila nagnjena močno nazaj. Tičko je sedel zdaj precej poklapano, nekaj dolgovezil, toda roke je držal po sili pri sebi, seveda. Edino lepa koničasta troblja ga je razodevala in tako smo morali gledati burkeža in razmišljati o njem.

»O Tičko, petelinčku se je greben povесil!« je rekla deklica, ki je imela kiti speti na hrbtu.

Vrnil sem se čez nekaj ur, ki sem jih prespal v senci pod starimi, piškavimi bukvami v hladnem mahu, a vrnil sem se okrepcan in neverjetno spočit. Zaželel sem si, da bi spregovoril nekaj besed s starim znancem iz dijaških let, z Lucijanom. Toda kaj poreče? Zaskrbelo me je.

Oprezno sem se bližal. Bil sem mu že čisto za hrbtom, pa sem se spet umaknil. Kaj bo povedal? Toda nisem mislil toliko na to, kakor na ono drugo — kak obraz napravi? Bil sem malce šibak, malce mevljast pred njim, res je, nisem si upal odločno bevskniti tjavendan.

O, kako mi je odleglo, kako me je pomazalo, ko sem videl, da je v zadregi. On, ne jaz. Oddahnil sem si. Toda trajalo je le trenutek, le del trenutka. Pasja dlaka! Koj nato se je zarežal, spoznal sem starega hooligana. Zato sem bil še nadalje oprezen, da, naravnost previden.

»Hotel sem vas samo pozdraviti, gospod Lucijan!« sem rekel.

Na vsak način se mu je na moč dobro zdelo, da sem ceremonialen. Kakopak, to je najohlapnejši plašč, pod njim skriješ vsakršno malopridnost. Hehe, le sem ga spravi v zadrego. Hote? Nehote?

Kvasila sva takele fraze, kako je dan velesončen in da imajo vlaki kar dobre zveze, kosiš na Triglavu, večerjaš pa v Gorici, še celo malo rdečice mi je stopilo v lice, on pa je nekaj pocepetal in nenadoma naju je popalo kakor po dogovoru, da bi zazehala. Zehec sva oba srečno potlačila in takrat je on usekal naravnost. Še danes se mi čudno zdi, da nisem od kraja razumel. Pa nisem, butica!

»Zdaj greste na visoke šole, kaj boste pa študirali, kaj? Kake predmete ste si izbrali?«

On je bil dovršil s težavnostjo dva razreda realke in je zato izgovarjal te stvari slovesno, recimo s poudarkom. Visoka šola se mu je morala zdeti bližnja stopnja za krokanje, zapeljevanje žensk in raznih takih stvari, ki so vse v zvezi z velikim denarjem. Tudi trasa, kaj in kako bi študiral, se mu je morala zdeti prav jasna in trdna, tako da sem osupnil pred nečim, česar nisem še vedel. Mar ni to čudno? Je. Kako more človek občudovati, česar ne pozna? Ali pa — prav zato?

To so takele stvari. Lucijan se mi je zdel ta hip kakor vesel dragonec, ki jo reže v svojo smer z iztegnjeno sabljo, naravnost, kakor je šablja ravna, pa ne ve, kaj ima pred sabo.

Namesto da bi mu odgovoril, sem ga še zmeraj poslušal. Pa saj že davno ni več govoril, le moja začudenost je bila tolikšna.

Ne vem, kako je prišlo, čakal sem, da bo odgovoril namesto mene in pričel sem se zibati. Pozneje sem opazil, da se ne zibljem toliko jaz, kakor on, ali morda — ne, neumnost, stene tam naokoli, črne, visoke po tisoč metrov, se ne bodo zazibale, čudak. Čisto prav.

Najprej tudi nisem razumel, da me je vprašal nekaj tako — na smrt — nevarnega. To pa zato, ker je doslej nevarnost spala ali vsaj dremala. Kdo bi jo bil videl, kakršna je v resnici? A zdaj se je prebujala, pretegovala, vzdigovala glavo. Tudi njen obseg sem stoprv zdaj opazil. In sem se čudil: tako velika? Da, velika. Od same zapredenosti pa nisem opazil, da se je Tičko tik pred mano popolnoma oprostil. Seveda, moja zamišljenost in odsotnost sta bili veliki kakor svet.

Plaz besedi je že dobro dolgo pogrmeval, ko sem opazil, kaj se godi. Lucijan je postajal vse bolj rdeč, male plave brčice so mu migljale kakor pri mački, kadar prede, in prepričeval me je, kar strmel sem, ko sem pričel razumevati.

»Seveda, kaj takega, filozofija, medicina, tehnika, agrikultura ...« tako je govoril Lucijan.

Bilo je čudovito. Toda ker so čudovite na svetu samo pravljice, sem tudi samega sebe uravnal, poslušal in se smehljajal.

Rekel sem menda: »Seveda!« obenem pa sem opazil, kako razsežen svet se odpira pred mano. Bil sem nezaupen. Vedel sem, da ne more biti pot, po kateri bi me peljal Tičko, varna in zanesljiva. Celo zdelo se mi je, da je čivknilo v meni:

»To ni tvoja pot, to so Tičkove fantazije!« Zato sem mencial in momljajal, pa kaj!

Hooligan je drdral dalje:

»Arhitektura, pediatrija, nesoglasja, antropologija.« Jaz pa sem ostajal nadalje zmeden in orientiran, pač oboje. Toda ne vem, kaj je Tička še obsedlo — nisem ga mogel zaustaviti. Drdral je dalje, mene pa je popadla tesnoba. Take razsežne stvari so se razgrnile pred mano — tesnoba.

»Onkologija, filatelija ...«

Ali ni rekel tudi filatelija?

Takrat sem se pri priči streznil. To pa ne, ti capin! Rekel sem čisto preprosto in trezno:

»Morda slavistiko ali romanistiko.«

»Bravissimo,« je zavpil, »saj sem vedel, da ne boste zgrešili poti, zmerom ste bili jasen in določen. Kako ste rekli? Ro — man — ti — — ko? Dobro, dobro.«

Oddihal sem si. Naj gre k vsem strelam njegova in moja eksistenca! sem si mislil, tej pasji nedelji je treba napraviti konec.

V spomin mi je prišlo, kar sem bil slišal pred leti. Tičko je zahajal zvečer v gostilno k »Belemu zajcu«. Tam so se zbirali profesorji, advokati, sodni svetniki in podobne velike zverine. Tička je že dolgo bolelo — bolehal je prav zaradi tega — ker ni mogel v tej družbi do besede. Grozdje je bilo navadno previsoko obešeno. Kar na lepem pa se je zgodilo, da je mutec spregovoril. Same številke in eksaktne znanosti. Tičko si je bil kupil konverzijski leksikon. Preden je šel zvečer v družbo, je listal urico, dve po knjigah in zbiral — vstal mu je grebenček. Uravnaval je pogovor, da je lahko prednjačil s številkami, sukal je pogovor, da so se advokati presedali. Tičku je rastel greben še dalje, kajti sedel je na univerzalnem leksikonu. In posrečilo se mu je tudi, da je z univerzalnim leksikonom družbo razgнал.

Obsedenost je popuščala, Tičko je kazal spravljivo obličje, zdelo se je, da zre na cesto pred sabo in da premišljuje, kako daleč je do obzorja. Da, obzorje, nekje mora biti.

Uganil sem njegovo misel in tudi on je prikimal odobravajoče. Seveda, nekje je. Postajala sva si edina. Slavnostno razpoloženje je šlo h kraju, zopet sva mlatila fraze o zdravilnem zraku za živce; kaj ni rekel: »obliž za živce?« Bil sem še malo v temi in nisem takoj ujel vsake stvarce. Vendar, kakor sem bil trhel, sem se le prepričal, da je res tako rekel — »obliž za živce« je rekel.

Hehe. Dekletci sta postajali spet glasni in tudi ostala družbica je spet nastopala. Ali ga niso glasno poklicali?

»Ne moremo brez tebe, ne moremo!«

Mlatila sva še nekaj časa prazno slamo o starih časih, kako so peli dijaki v poletnih večerih na Solkanski cesti, nabralo se je precej spominov, čeden herbarij suhih cvetk.

Potem je družba udarila v zboru in odkorakala prepevajoč. Tičko je nasadil svoj slamnik na sprehodno palico, jo vzdignil visoko nad glavo in se postavil spredaj. Tako so šli. Pesem nagajivka je odmevala med stenami in prihajala izza ovinka.

Narahlo se mi je še nekaj časa vrtelo. Toda občutka, da se bodo pričele črne, tisočmetrske stene sesipati name, vendar ni bilo več. Moji živci so se ohlajali. Postajal sem razumnejši, ko je za smrečjem in bukovjem v daljavi pesem zamrla in je šum planinskih vod spet prišel bliže.

V trgu je bil velik praznik, ne sicer z zvonovi, ampak drugače. Sijalo je spet veliko julijsko sonce, ki utopi pod sabo vse stvari, da komaj še dihaajo.

Vstal sem zgodaj, dolgo pred soncem. Tovariš iz gimnazije me je prišel dramit, ustrašil sem se krika pod oknom, a kmalu sva ročno plezala vsak po svoji lestvi. Od postaje v trg so bili postavljeni v vrsti visoki drogovi. Na vrhu vsakega droga je bila pritrjena zastava, niže pod zastavo sva pribijala mnogovrstno oblikovane ščite iz lepenke, dosti velike, na katerih so bili v okrašenih črkah napisi, ki sem jih pozneje, ko sem bil že spodaj, prebiral in se jim tudi čudil. »Slovenec sem in kdo je več?!« »Eno devo le bom ljubil.« »Ljuba moja je Slovenija.« »Strela udari iz višine izdajalca domovine!« Napisov je bilo še več.

Napisov je bilo, kakor sem rekel, veliko, in ko sem jih takole mimogrede prebiral in jih tudi med sabo pretehtaval, sem se odločil včasih za tega, včasih za drugega. Toda moj tovariš je bil urnejši od mene, opravljal je vse bolj ročno in tako sem zaostajal. Odpravila sva se na trg in opletla tribuno. Omotal sem ogrodji dveh piramid s pisanim satenom, in ko sem ju hotel že vzdigniti, sem se spomnil, da sem na glavno stvar pozabil. Pritrditi moram na vrhu vsake piramide nagačenega sokola z razpetimi krili. Korakal sem po trgu počasi, hrbtenski in se umikal tudi na stran, da vidim, kako se podoba poda. Podoba se je podajala dobro in zaželel sem si sence in hlada. Šel sem na gostilniški vrt in se skril pod širokim latnikom. Bilo je temačno kakor v kleti.

Prihajali so ljudje z vlaki in trušč je naraščal. Na cesti jo je rezala godba brez oddiha, na oder je stopil govornik, hrumenje se je vzdigovalo enakomerno. Eden izmed obeh sokolov na piramidi se je držal, kakor da se bo zdaj zdaj spustil na govornika in šavsnil; previdno se je zibal.

Seveda so prišli tudi gospodje iz mesta, toda to sem opazil dokaj kasno. Pa saj ni čudno. Vsega skoraj ni bilo mogoče opaziti.

Stal sem kraj plesišča in gledal, kako so se pari vrteli. Zdelo se mi je čudovito. Barve in oblike kakor v preprogi in vse to se je med sabo mešalo in prepletalo, kakor sem rekel, prelepo. Trajalo je že dosti dolgo, da sem se napajal na ti podobi — ali sem bil v gledanju res srečen?

Gospod iz mesta, ki je stopil za moj hrbet, je bil moj daljni znanec, prav daljni, samo z ulice, morda kdaj iz koncertne dvorane. Lahka stvar, živela sva več let v istem mestu. A bil je po rašči velikan, tako da sem se mu včasih kar s strahom bližal, ko sem opazil, da bi

se mu lahko med korakom izmuznil. Seveda, bil sem drobljanec. Drugič pa mi je bila njegova čezmernost zoprna in sem si mislil: »Še kaj!« Pri tem sem se veselil, da se lahko skrijem kjer si bodi. On se ni mogel potajiti, stal je za mano kakor široko razrastlo drevo, ki se skriva gora za njim. Bil mi je celo daljen sorodnik, toda ni se mi dalo, da bi štel vsa kolena med nama, ker jih je bilo preveč. Pustil sem vse vnevar, le njegovemu telesu sem se čudil. On je bil dobre volje, za trenutek mi je stopilo v misel, da je prav take volje, kakršne mora človek biti, če se poda iz mesta na deželo na takole veselico.

»Slišal sem, slišal,« mi je rekel, »v kakšnih škripcih ste, toda verujte mi, pot je samo ena.«

Debelo sem ga pogledal. Čutil sem, da buljim in res me je pošteno imelo. Seveda, krpanovska postava, težak, gost glas in pravkar sem gledal te čudovite, lahne pare, kako se zibljejo in krožijo, nekaterim sem sledil prav pazljivo.

»Pasja taca,« sem pomislil, »če bi bil rekel, da je poti sto, dalo bi se izbirati, tako pa ti zamahne s šapo — ena — in konec. Velikanska neroda si, precej sem si mislil.«

Toda moj znanec ni odnehal, kje pa, saj še prav začel ni, takoj sem videl. Videl sem, da je tiste baže človek, ki misli, da mora vsem stvarim, ki mu pridejo blizu, botrovati. »Kaj, strela, ga šolen tišči,« je vzkripelo v meni, »ko mu je pa preširok!«

Pa ni bilo kruha iz te moke. Čutil je, da je poklican, mislil je, da mora pomagati. Rekel sem si: Potrpljenje! in ni boljšega zelišča zoper nestrpnost. Tudi glasno sem rekel:

»Potrpljenje!«

Zvedavo me je pogledal, videl sem, da ima silne konjske zobe, sekače. Povzel je in vprašal:

»Potrpljenje? Mislite?«

Vtem sem opazil, da ima poln oprtnik blaga, ki ga misli raztovoriti na moja mlada pleča. Zrl je živo vame, nekako jasno, s pozornimi očmi.

»S slavistiko ni nič,« je usekal naravnost. »Sploh nič in nikdar ni bilo in nikoli nič ne bo. Poti ni ne naprej ne nazaj, nič, pravim, nič, rečem —. Moj ujec ima strniča, ki si je izbral ta študij. Najprej ni mogel dobiti službe in se je potikal po pisarnah. Več let, revež, revež. Naposled pa je le prišel do namestitve, toda, pravi, zdaj sem šele siromak, saj prej nisem bil. Vsi me, namreč, sujejo v zadnjo plat. Namreč, pravi, nisem vedel, da sem tolikšna ničla. Pa saj mi dajo tudi črno na belem — ničla. Zato vam pravim« — vzdignil je prst kakor pridigarji na shodih — »slavistiko pustite, kjer je.«

Sukalo se je tako, kakor da ga bo treba prositi odpuščanja. Bilo me je sram, da sem mlad. Gledal je name spet čudovito jasno in malo je manjkalo, pa bi me bil res stlačil v kozji rog.

Hm, hm, kaj pa zdaj, kam pa zdaj?

»In pa ta kombinacija — slavistika in romanistika! Takih mest sploh na svetu ni, ali pa so tako redka, da je to težje, kakor če bi jih ne bilo, ker bi v tem primeru ne zašel na tako brezupne misli. Ali res niste imeli žive duše, da bi se z njo posvetovali?«

Zrl sem na par na plesišču, ki se je zibal kakor metulj na vrtni gredi. Dekle je imelo razgorela lica in rdečo bluzo, bila je svetla plavalaska, lomljiva in vse — barve, postava, zagorelost — jo je delalo res podobno metulju, ki se preleta, nato prhuta s krili. »Lepotica moja,« sem pomislil, »kam se vrtiš?« Tudi godbo sem spet slišal, bila je taka vaška drajna, ki vztrajno tolče, dokler te popolnoma ne ogлуši. Vendar sem tjo spet slišal. Igrali so nekam oprezno, kakor gre težko naložen voz z vinom, ki pelje s strmega klanca v dolino in se pri vsakem obratu koles boji, da se mu pod težo polnih sodov vse potare. Igrali so tedaj pridušeno, počasi, da sem se vprašal: Mar znajo tudi tako? Moj sladki metulj v rdeči bluzi se je malomarno vrtel, kakor da se ji več noče. Nisem je spustil z vida, morda mi je bilo v tolažbo.

»Tehnika, tehnika, tehnika!« je govoril sedaj trdo moj znanec iz mesta, »zidala se bodo pristanišča, železnice, fabrike, druge poti in več, zato pa pravim: tam je prihodnost za mlade ljudi. Niti agrotehnika nima te prihodnosti kakor prav čista tehnika, zato pa pravim.«

Bilo mi je tuje, kar je govoril in na misel mi je prišlo, da bi mu rekel — kaj pa človekovo nagnjenje, sposobnost? Pa nisem prav vedel, kako bi prepoln vrč prijel, da bi ga ne polil. Naposled sem le izjecljal:

»Nagnjenje ni kar tako.«

Zdelo se mi je, da je zagrmel, ker v tistem trenutku nisem več slišal vaše godbe, kako udriha. Tudi metulj z rdečo bluzo se mi je pred očmi skril.

»In vi ste realec, rojen tehnik, ne pa humanist, zato vas ne razumem. Rojen tehnik, predestiniran, vi pa —«

Prijel me je na zatilku za vrat. Čutil sem, kako je položil težko dlan name, in če bi bil stisnil, bi bilo koj po meni. Čutil sem, kako bi šla dušica kvišku, on pa bi me ožl kakor mokro gobo. Hehe. Toda nisem se mu dal. Stisnil sem v žepu pest in pomislil: milo za drago. Kakor oven bi se mu zagnal v butico, naravnost v vamp, on se ne bi zanesel in tako bi mu bil kos. Bila bi si bot.

Toda tudi oprezoval sem. Vsevedneža se človek zmeraj boji. Tra-siraš pot, vlečeš pazljivo črte, tu pa ti pride, o nesmrtni Brdavs,

zašari z rokami in ti prevrne kratko in malo vse. Ena je pot, ej, vi, ki prečkate razkrižja sveta — prečkanje pa sploh ni dovoljeno. Tako govori vseznalec in ti zreš zvedavo v novega reditelja.

»Od kod pa tako natančno veste?« vprašam od strani, ne upam si preočitno, zvijačnik bi se začel gotovo repenčiti ali umikati. Tega pa nisem hotel. Ker, sem mislil, ker trpljenje je potrpljenje in naj bo tudi poplačano. Zvedel bom nove stvari, radoveden sem bil.

In res sem zvedel.

»Mene pogledjte,« je govoril trgovec, ki se je pa veliko družil z advokati in profesorji, »česa nisem jaz že vsega videl in poskusil — kakšne poklice! Bil sem diurnist pri odvetniku in občinski obhodnik, bil sem za pisarja na žagi in pri gozdni upravi, za manipulantu pri lesu, bil komi in trgovski pomočnik in zdaj sem samostojen trgovec z vpisano firmo v trgovski zbornici — delikatese prodajam in šunko in maslo in včasih me kak kmet, ki mi vozi pridelke, pogleda pa pravi:

„Vi imate pa dosti masla za ušesi in na glavi!“

Potrepljam se za ušesi in po glavi pa pravim:

„Res?“

Oni odgovarja in me gleda z velikimi očmi:

„Res!“

Jaz pa mu dem:

„Nič ne čutim, nič ne vem!“

»Tako je,« je nadaljeval, »nič ne čutim, nič ne vem, razen za eno pot in to pravim tudi vam — eno pot. Vse ostalo je od muh!«

Govoril je prav nazorno o velikih prekopih in kanalizacijah močvirij, govoril o nasipih, predorih in celo mestih, ki se bodo zidala, zazibaval me je postopoma v neke pokrajine — Amerika, Aljaska, nisem se znašel. Zrl sem vanj in se spraševal, kdo je sprožil v njem te stvari in postajal sem nestrpen, ali ima to govorjenje kak pomen.

Trgovec je gledal name z jasnimi očmi, ki so govorile:

»Ima, ima!«

V meni se je nekaj vzdignilo in zašepetal sem:

»Pa jaz? Dobro — nasipi, zidovi — toda, kje bom pa jaz?«

To so stvari, ki je bolje, da o njih ne misliš. Res sem molčal, le v misel mi je prihajalo proti volji.

Videl sem že samega sebe v beli poletni obleki, z razpeto srajco in kako korakam po nasipu. Slamnik s širokimi krajci sem si pomaknil prav na oči. Po žepu sem iskal črne naočnike, pa ni pomagalo, da sem šel trikrat v žep, pozabil sem jih bil doma.

»Ni čudno,« sem si rekel, »inženirji imamo toliko skakarij, ni čudno. Zdaj moramo najprej prekopati močvirje, da ne bodo delavci

cepali od malarije, toliko komarjev je tod naokoli. Istočasno pa moramo vzdigniti nasip.«

Hitel sem dalje, da se prepričam, kako gre delo, rekel sem celo naglas: delo gre, in spešil, kar se da.

»Mi inženirji...«

Pa ni bilo samo pri velikih izsuševalnih in prekopnih delih, tudi po visokih stavbah sem plezal, po odrih, po brezkončnih začasno zbitih stopniščih in zrl s provizornih ograj štirideset metrov pod sabo. Težaki, podajachi, vajenci so se sukali okoli mene — eni so ležali na trebuih in zalivali s cementom povode, drugi so zlagali zveneče votlake, tretji so zajemali pri dvigalih in si podajali.

Stopil sem še više, zidali smo nebotičnik sredi morja hiš. Povaljan sem bil od praha, curek malte je pljusnil in odskočil na mojo obleko.

Zaskrbljeno sem pogledal: »Vrhnji plašč bi bil nataknil!« sem pomislil, — a vrsta delavcev se je zaustavljala za mojim hrbtom, ker sem jim v zamišljenosti zapiral pot.

»O, neroda!«

Tako me je zazibal trgovec s svojo premočrtnostjo v popolno odsotnost. Okušal sem prepovedani sad in sem se bal; bal sem se, ker sem okušal.

Spremljal sem ga na postajo, v gneči sva se prestopala s težavnostjo, dolga krdela izletnikov so odhajala ob tej predvečerni uri.

»Izbira poklica — to ni kar tako, izbira poklica niso mačje solze, kdo ve to bolje kot jaz?« je govoril trgovec. »Izbira poklica je izbira poklica. Zanaša te sem, zanaša tja, toda to je le v početku, dokler ne veš, da je pot samo ena.«

Zdelo se mi je, da se zvrčajo množice tudi name, ne samo na vlak. Stopil sem v stran. Moj nedeljski gost me je bil neznansko utrudil. Nestrpno sem čakal, kdaj se vlak zgane. Kar oddihoval sem si, ko je sprevodnik zažvižgal. Ljudje so hrumeli in peli, mahali, kričali, trgovec pa je še zmeraj ponavljal ene in iste besede. Ko so se kolesa zganila, sem videl, da je to vse ena pesem — obračanje koles in obračanje besed onega, ki mi je sedaj stegoval roko. —

Te počitnice so mi dale popra. Postajal sem odljuden in boječ. Sam nisem vedel, a prepričal sem se, ko je šlo na jesen. Bal sem se prav časa in — čudno — moja zamišljenost se je ujemala z njim. Če bi ne bilo časa, bi tudi zamišljenosti ne bilo. Pomikala se je s časom kakor njegova senca. Vedel sem, kam me pelje — k odločitvi, ki se je ne samo bojim, strah ni nič, to sem vedel, temveč, ki je ne zmorem.

(Konec prihodnjič)

NA RAZPOTJU

Dani lo Lokar

(Konec)

»Pokonci! Le ravno in trdno je treba stati!« sem si govoril, ko sva korakala s starejšim tovarišem z zapadne postaje k podzemeljski železnici. Nalahko sem se opletal, ker sem kovček težko vlekel, vendar sem opazil, da naju je v tistih minutah, ko sva prečkala ulico, objel velik trušč.

»Seveda.« sem mislil, »dvainpolmilijonsko mesto, treba je paziti in stati pokonci!«

Te besede sem si ponavljal dosti vztrajno.

Toda blodil sem tiste dni, kakor nikoli v življenju. Blodil pa sem po kamnitem morju, ki je imelo tisoč kanalov, a kanalom so rekli ulice. Ulice, trgi, stopnice — kamenje. Iskala sva s tovarišem sobico, pa nisva nič našla. Se pravi našla bi bila, le odločiti se nisva mogla. Včasih se mi je zdelo predaleč, drugič previsoko, zopet se je zgodilo, da me je mlada ženska, ki je oddajala sobo, gledala tako radovedno, da nisem vedel, kaj naj si mislim. Včasih pa je prišla vsa družina od starega očeta do vnuka v temno vežico, da si ogleda novega najemnika. Vprašal sem se, zakaj oprezujejo. Bil sem previden in tako ni bilo nič.

Potem sem se bal, da se moj tovariš ne naveliča. Najbolj sem se čudil pri najinih blodnjah prve dni majhnim parkom, ki so se ne pričakovano pokazali sredi kamnitega morja. Nekaj jetičnih kostanjev, nekaj zaprašenega zimzelenega grmovja, par klopi med strmim, golim zidovjem visokih hiš naokoli. V teh ozkih izsekih med stenami sva posedala par minut in tovariš je nalahko požvižgaval predse. Zopet sva se napravila — stopnice gor, stopnice dol.

Cetrty dan pa sem se ustrašil. Rekel sem si:

»Sedaj ga ne smem več tako priganjati. Prva soba, ki pride, bo moja.«

Prišla sva daleč iz predmestja, Kalvarijska ulica je bilo tistemu kanalu ime, in lahen srh mi je še ležal na hrbtu. Mlada gospodinja, ki je oddajala sobo, je tako poželjivo obvisela na nama, da je moj drug pripomnil:

»Nalašč je ponovila, da je njen mož trgovski potnik in večinoma zdoma. Rada bi —.«

A ni dokončal stavka. Tudi midva sva jo ubrala nekoliko pozornее v oči in se izgovorila, da se vrneva. Šepnila je že čisto na vratih:

»A prav gotovo še danes.«

»Gotovo.« sem rekel in se nagnil na stopnišču skozi okno na ulico, ki se je vzpenjala v hrib. Zdelo se mi je, da prihajajo iz vseh hiš ljudje, kakor da je v predvečerni uri zatrobilo k splošnemu delopustu. Podoba je bila, da je med ljudmi posebno veliko mladih žensk.

Četrty dan pa sem svojo izbo našel in zdelo se mi je, da sem prišel v grad. Spomin na to, kako sem skozi štiri dni tekal po tujih stopniščih, je že medlel.

Zvečer sem veliko postajal na križiščih ulic. Bil sem precej omamljen. Ob določenih urah so se kanali kamnitega morja kar zatrpali. Vse se je dvizalo, drvelo, se suvalo z lakti, pod rezko svetlobo visokih obločnic so bila obličja še bolj napeta, z brezobzirnimi in trdimi očmi. Stal sem ob strani, a tudi val, ki se je vzdignil ob določeni uri in nato postopoma naraščal, ni uplahnil.

Silno utrujen sem se vračal v svoj grad. Vedel sem, da me je srečno naključje pripeljalo vanj, a bilo je vseeno prav samotno.

Nič mi ni pomagalo, da sem si bil prve dni govoril: »Glavo pokonci, prsa ven!« To je bila le dobra namera. Toda kdo naj bi jo bil izvršil? Bil sem v hujših škripeh kakor poleti in edino to sem vedel, drugega nič.

Moj starejši tovariš, Justin mu je bilo ime, je govoril zelo določeno: »Vse je jasno! Na vrhnjem klinu lestve je matematika. Pod njo se počasi vrste naravoslovne vede, ki jih je matematika oplodila. Na spodnjem delu lestve se drže jezikoslovja in lepe umetnosti. To je bolj za ženske in otroke, zdaj so jim odprli vrata univerz in res so jih vse predavalnice polne. Jaz se držim gornjega dela lestve med naravoslovnimi in eksaktnimi vedami, ti pa, če hočeš na spodnji del, nič zato, tudi tam lahko živiš.«

Justin je bil medicinec tik pred zaključkom študija.

Tudi drugače je govoril prav jasno. Govoril je o svoji bodoči nevesti, ki je pa osebno ni še poznal, le v mislih si je bil ustvaril njeno podobo. Računal je naglas, koliko bo imela dote v denarju, koliko v bančnih papirjih. Nato je samega sebe spraševal, koliko bi bili lahko vredni hiši, ki ju bo podedovala. Tudi velika zemljišča je v mislih meril in včasih ponovil glasno:

»Kvadratni meter po...«

Vseeno je vedel, kje in kako nevesta živi, dasi je ni od blizu poznal.

Bil je v svojih računih in namerah prav določen.

Oziral sem se okoli sebe. Šele sedaj sem opazil, da sediva pri belo pogrnnjeni mizi v jedilnici prijazne restavracije, ki me je s svojo snažnostjo kar pobožala. Opazil sem tudi, da je luč nad mojo glavo veliko preglasna. Obločnica je bila spuščena prenizko, krogla je bila prevelika, svetloba, ki jo je lila naokoli, je bila prebela. Stvari naokoli, mize, stoli, prti, steklenice, so mi stale preblizu, zadevale so vame s svojim sijem.

Zrl sem v dvokrilna vrata, ki so mi stala naproti in so se neslišno odpirala, a skozi nje so prihajali in odhajali ljudje. Natakariji, pikoli, gostje. Zrak mi je povlekel mimo ušes in lic, bil je ugreten in dišal prijetno po praženju, prihajal je iz ponvic v kuhinji. Skozi vrata je prišel par, moški in ženska, obema se je mudilo k mizi. Zopet sem se ozrl, toplo mi je povleklo mimo uhljev, glavni natakarij je švigal skozi vrata z visokim nanosom krožnikov na upognjenem laktu, njegovi škrici so mahedrali in predolgi so bili.

»Tako tedaj,« sem pomislil, »tedaj tudi otepke pri črni suknji so ti odveč, živčnost?«

Da, bile so mi na poti in svetloba je bila premočna in vrata so se odpirala prepogostoma.

Lahen srh mi je šel po životu.

Poslušal sem svojega tovariša, ali veliko bolj sem občutil, da mi leži med pleči leden oblog. In ta oblog se ne gane.

Razumel sem, da je človek, ki govori poleg mene, samogovornik. Iz siromaščine prihaja, iz kmečkega vaškega proletariata. Doslej si je pomagal s štipendijami. Njegove podobe so ga tako prevzele, da govori kakor v sanjah naglas.

»Seveda,« sem rekel, ko je izračunal kvadratne metre, a preračunal je v denarju, in boljčal sem mu v oči.

»Seveda,« sem ponovil zanalašč, a tovariš je govoril kakor mesečnik v sanjah dalje. To je bilo očitno.

Ledeni oblog med mojimi pleči se ni ganil. Nenadoma me je pod obkladkom ostro zbolelo. Kaj pa je? sem pomislil.

A opazil sem v strašni nepazljivosti kakor čudež, da računam tudi sam. Izračunal sem namreč, da je minilo prav pol leta — šele pol leta! je zakričalo v meni — odkar smo mesec dni pred maturo v razredu po vrsti vstajali in je razrednik zapisoval, kaj bo kdo po zrelostni skušnji študiral na visoki šoli. Spomnil sem se, kako smo gladko odgovarjali, kako smo gibčno vstajali in je razrednik zapisoval.

»Cejak!«

»Agrikultura.«

»Klavčič!«
»Agrikultura.«
»Pance!«
»Tehnika.«
»Strel!«
»Tehnika.«

Led med pleči se mi je zganil in ugodna toplota se mi je razlila po udih. Seveda, spomin je bil svetel, zato se mi je razlila toplota. Zaradi tega ugodja sem takrat tudi opazil, da korakava s tovarišem mimo visoke gotske cerkve; to mi je tedaj ostalo v spominu.

Takrat, pred pol leta sem tudi jaz skočil pokonci, razrednik me je poklical in pogledal vprašujoče vame:

»Vi?«

Odgovoril sem gladko in pri polni zavesti:

»Moderno filologijo!«

Šele v velikih počitnicah po zrelostni skušnji se je nekaj premaknilo, česar prej nisem poznal. In sedaj to tavanje.

Naproti sta nama prišli dekleti, ki sta govorili veliko preglasno med sabo. Izzivalno sta zrli v naju in ena je stegnila jezik potem pa rekla:

»Tak nos, glej!«

Tovariš me je nalahko povlekel za rokav in menil.

»To so take, a če ne misliš, je bolje, da stopiva dalje, ker se rade obešajo.«

Videl sem, da so take, a nič nisem mislil, in ko sva stopila, sem se še dolgo spraševal — zakaj le? — kakšno je njihovo življenje. Zmeraj znova se mi je vračala misel, kakšno je življenje takih, ki kažejo jezik in govore preglasno. Bogsigavedi, čisto nalahko in nejasno se mi je zazdelo, da se moj in njihov obod nekje malce dotikata in pri tej misli sem se tudi resnično zdrznil. Zdelo se mi je, da me je ob tem spoznanju med pleči zopet zazeblo, dasi je bil srh komaj zaznaven. Vendar je bilo nekaj v njem.

Veliko sem spet kolovratil. Mesto je bilo razhodno, nikoli nisem prišel do kraja. Imelo je enaindvajset okrajev in vsak okraj zase je bil mesto. Toda moje blodnje so šle naokoli.

Ozrl sem se včasih na ulico pred sabo, bila je ravna, kakor jo je bil inženir povlekel s črtalom. Ko sem prispel do konca, nisem mogel več. Podplati so mi goreli, ozrl sem se, se ukradel v vežo in sedel na prvo stopnico.

Včasih se je pokazal v polmraku veže obraz vratarja in vprašal z očmi:

»Vi? No, kaj bi?«

Odgovoril sem počasi, kakor da težko odpiram usta, a še prej sem se pridržal:

»Počakati moram. Gori pojdem.«

In sem vzdignil glavo.

Vratarju se je zdelo prepričljivo, kar sem mu rekel, in se je spet skril za vrati. Toda čez čas je spet pogledal. Zdel se mi je bolj zaskrbljen, rekel pa ni nič, le prepričati se je hotel, če sem še tu. Nekaj ni bilo prav. Da, bil sem še tu. Počakati sem moral precej časa, preden sem se odločil. Tudi jedel nisem veliko. Spotoma sem si vzel žemljico z narezkom, jo tiščal v žepu in čakal, da pridem do kakšne klopi na odprtem. Prilezel sem do klopce v javnem nasadu in s trudom požiral v presušenih ustih.

Prišel sem v široko ulico, ki je šla v krogu okoli mesta, zvečer sem se znašel tam, kjer sem se bil zjutraj napotil. Bila pa je zunaaj tudi krožna ulica, kjer sem popotoval nekaj dni. Daljave sem se bolj veselil, kakor bal, daljava lahko marsikaj odvzame. Pa to pravzaprav ni bila ulica. Preširoka je bila in zasajena z drevoredi in rožnimi gredami. Po teh krožnih ulicah je vozila nad strehami hiš železnica, pa tudi pogreznila se je in prišla nekje daleč iz podzemlja. Mislil sem tudi, da bi se vozil, pa sem to opustil, ker sem hotel biti s svojimi mislimi sam. Nisem hotel, ne, svojih misli nisem hotel odstopiti nikomur, hotel sem jih nositi sam. Celo to sem sprevidel, da silim kolikor mogoče v stran.

Ali je prav? sem preudarjal. Pa ni bilo prikladnega mesta, kjer bi bil vprašanje rešil.

Bal sem se svojega gradu, misli so preveč tiščale name in sem ostajal v oddaljenih, nepoznanih okrajih kar po ves dan. Vračal sem se, ko so prižigali luči, vračal sem se z delavci, ki so prihajali z dela, z monterji, mehaniki, tudi jaz sem prihajal iz delavnice. Mnogo nas je bilo, to sem občutil in tudi veselil sem se, da nas je veliko. E, hodili smo po svojih natančnih opravkih ob določenih urah in tudi moj opravek je bil natančen in se je držal svojih ur, kakor pri ostalih je trajal in tudi dlje, daleč je bilo treba bežati pred samim sabo. Naposled sem svoje opravilo razumel in sem ga primerjal. Primerjava je bila potrebna, da sem spoznal, kako daleč sem prišel. Spoznaval sem svojo ceno in bal sem se, da bi me kdo zmotil pri računanju.

Opazoval sem, veliko opazoval, vse, kar se je vrtelo okoli mene, me je zanimalo. In tega je bilo dovolj. Ugibal sem, kaj žene ljudi po trgih in preko cest, po stopnicah in v kavarne, kaj v krčme in v cerkve, kaj pritiskajo krdela na ulicah ob opoldanskih in večernih

urah. In vračal sem se zdelan v svoj grad in bežal vsako jutro in odkrival vsak dan nove pokrajine v sebi in izven sebe.

»Kaj res, da ne veš, kam bi se na univerzi vpisal?« mi pravi nekega dne znanec, ko stopim skozi hišna vrata, da bom šel spet na potepanje.

Ni me tako zadelo, kakor bi me bilo pred par tedni. Le hitro sem se sklonil v stran, kakor da hočem pobrati cigareto, ki mi je padla iz roke. Sklonil sem se morda pregloboko. Moj znanec se je sklonil za mano in vprašal:

»Kaj si izgubil?«

Nisem rekel, da samega sebe. Oba sva se glasno zasmejala, a nisva vedela, da se smejeva drug drugemu.

Peljal me je na univerzo in rekel:

»Jaz te bom vpisal. Vpisal te bom le provizorično, tako da se lahko še odločiš. Vpisal te bom, kakor si prej mislil, saj glavno je, da si le vpisan. Vpisati, to ni nič, drugo je vse, vendar je potrebno, da se lahko izkažeš, kdo si, da imaš v žepu legitimacijo. Tako ti ne more nihče nič; saj si lahko misliš sam zase, kar hočeš. Jaz sem jurist, pa se požvižgam na to. Te oslarije, ki so jih imeli stari Rimljani med sabo, naj bi se učil? Pred dvema tisočletjema! Saj se nisem udaril v glavo. Naše stoletje rine z najboljšimi svojimi glavami naravnost proti temu; pa tudi prejšnje je na moč cikalo na to. Leto oseminštirideseto, pomlad narodov! Oslarije! Jaz na jus še sape ne morem spustiti.«

Zrl sem mu preko ramena, kako je namakal pero v pregosto črnilo na sila široki mizi. Šele sedaj sem opazil, kako je dolga in široka, nekaj parov bi lagodno plesalo po nji. Listal je po sežnamu predavanj, privlekel na peresu muho iz črnilnika, potem pa prepisoval imena predavateljev in naslove predavanj. Veža je bila tik ob veliki avli in stena pred nama je bila od vrha do tal zasteklena, tako da sem videl še bolj razločno. Jurist je bil kratkega života, rdečeličen in kratkoviden z velikimi dioptrijami, drugače pa je bil dovtipen, šegav in je ljubil bombastično govorjenje. Pri tem se je, če le mogoče, glasno smejal in ponavljal:

»Se bo fletno, še bo fletno!«

Zrl sem na njegovo pisanje na širokih prijavnih polah in opazil, da silno rad piše in vnaša imena in naslove prav kaligrafsko skrbno v stolpce.

»Ali se mu res tako ljubi,« sem pomislil, »ali pa je vajen tolikšnemu lenarjenju, da ga zabava?«

Vsceno je poprejšnja ihta popuščala. Nič več nisem oprezoval pred njim in razdalja med nama se je z vsakim korakom manjšala. Zato samega sebe, kakršen sem bil pred eno uro, nisem več prepoznal.

Ali mi je res brez ovinkanja očital, da imam raka v srcu? Ali sem ga res hotel s kamnom pobiti? Nad vsem sem zdvomil, ničesar več nisem bil gotov.

Smejal se je glasno in vendar je bila njegova sreča, da nisem razložil, ali se smeje meni ali se smeje tjavdan kakor po navadi. Ne, pobil ga nisem in sedaj, ko sem videl, s kakšno dovršenostjo je izpisoval kaligrafske črke na prijavnici, sem pričel gledati z radovednostjo nanj.

Ali ni tudi rekel, da sem fenomen? Nisem se mogel zanesti na samega sebe ne na to, kar sem slišal. Ali je bila preobčutljivost? Fenomen? Ne, to so ta nespametna samomučenja in samoobtožbe.

»Prekleti jus!« je rekel, ko je odložil pero, hotel je pa morda le reči, kako mu je kaligrafija všeč. Vseeno, zdaj ko smo listine oddali, bi mu bil moral biti hvaležen, da je za par ur prekinil moja kolovratenja. Ali sem mu bil? Imel sem ga na sumu zaradi fenomena, zaradi smeha in predvsem zaradi njegove izdatne pomoči.

Vse leto sem visel na niti, na pajčevinasti nitki. Če sem dobro jedel, se mi je začelo ustavljati, zdaj zdaj lahko strmoglaviš v brezno, sem pomislil; če sem veselo pil in celo pomagal z malo kadenco v družbi pri petju, me je že opomnilo, naj vendar ne bom tako lahko-miseln, ko ni še prav nič rešeno. In zdelo se mi je, ko sem opazoval življenje naokoli, da sem od rešitve bolj oddaljen kot kdaj, vsak dan bolj.

Oprezoval sem na samem sebi. Na pomlad, v marcu in aprilu, je pričelo poganjati tudi v meni mlado smolasto brstje. Zelo sem se čudil in nisem vedel, kaj bi z njim počel. Ali naj ga kratko malo pomen-dram? Ali naj pustim, da se razraste? Pošteno me je tudi bolelo, ko sem začel čutiti te poganjke na svoji rasti, pa saj ni čudno. Nova rast boli, stara pesem. Toda bilo je zraven še vprašanje — ali je to moja rast ali tuja. Nisem si pomagal s tem vprašanjem. Morda je bilo tudi pretežko rešljivo? Kaj je moje in kaj je tvoje? Nič nisem mogel razložiti. Vplivi so bili veliki, seve, toda tudi tla v meni so bila rodovitna. Eno se je prelivalo v drugo in zato pač nisem mogel razložiti.

Tako sem se prav na skritem pripravljaj, da prihodnje leto presedlam. Še nisem bil dobro v sedlu in že sem mislil na nekaj drugega. Toda samemu sebi se nisem prav upal priznati teh skritih namer. A čimbolj sem jih skrival, tembolj so se utrjevale in razraščale. Naposled so se razbohotile in ves življenjski sok sem vlekkel samo še iz teh korenin. Bile so čvrste, žive in predvsem globoke, a drugi so me opozorili nanje.

»Skoči v drugo sedlo!« so rekli in opazil sem, da so jim šle besede s posebno lahkoto z jezika. Bogve, če bo moje opravilo tako lahko. Zanimalo me je, od kod ljudem taka lahkotnost.

Ko je pritisnila prva vročina, je opravljal starejši medicinec zadnje skušnje. Vsak teden je opravil po eno in potem smo zvečer dogodek praznovali. Stisnili smo se v kot v starem mestu v mračni grški pivnici in izpraznili po nekaj vrčkov piva. Prva vročina je že dosti vztrajno ležala nad mestom in ledena smetanasta pena na vrčkih piva se nam je prav prilegala. Oblizovali smo si ustnice. Nekdo pa je obrnil nekaj vrčkov več in to je imelo precejšnje posledice. Hudo ga je popalo in začel je siliti, naj gremo h »gospodičnam«. Drezanja smo se od kraja branili, a pivo je bilo gosto, težko in kmalu smo opazili, da razvija le počasi svojo moč. Pivo je pokazalo veliko večjo moč, kakor bi bili mislili. Bili smo čisto drugače trčnjeni kakor po vinu. Postajali smo otročji in smo se venomer smejali. Tudi smo se našli smeha drug od drugega. Postali smo glasni, razbrzdano smo se suvali s komolci, natakariji so stali okoli nas z zaskrbljenimi pogledi.

Šli smo h »gospodičnam«. Tisti, ki je misel dal, nas je tudi vodil, nič ne vem, kako smo prišli v temne ulice in na razsvetljena marmorna stopnišča s kandelabri.

Doktorand Justin je postal zelo blede. Prvič mi je tožil, da ni zdrav in da nezmernost ni zanj. Razumel sem, kaj to pomeni in sem se mu zazrl v obličje. Bil je ves zelen. Ko je govoril dalje, se mu je pribirala v kotkih ustnic bela pena in nenadoma se je onesvestil. Gospodične so se uplašile in zbežale iz salona. Nekatero so povlekle svoje kliente za sabo. Druga je zavpila v veži:

»Božjastnika je vrglo v salonu!«

Toda Justin se je kmalu ovestil. Ko mu je odleglo, se je vzdignil. Tekel sem po žaganje in ga nasul na debelo. Gospodične so se poskrile do zadnje. Justin je bil blede kot mrtvaška srajca in je ponavljal:

»Nisem zdrav, saj sem vedel, na žarkih so mi našli široko senco.« Pokazal je na prsi proti desni lopati. »Rekli so tudi nekaj o morebitni luknjici, a jaz jim kratko in malo ne verjamem, kratko in malo ne. Še kaj! Zdrav pa vendar nisem.« Bela pena se mu je zopet nabirala v kotkih usten in ostal je še nadalje zelen. Osnažili smo ga, prijeli pod pazduho in peljali v malo kavarno, kjer so se ustavljali izvoščki, dekleta iz predmestij in obrtniški pomočniki. Šli smo tja, ker so se ljudje v tistih prostorih počutili kakor doma in so tako tudi med sabo govorili.

Tudi jurist je jemal slovo. Zvedel sem slučajno po drugih, da se prihodnje leto ne vrne. Njegovi semestri so bili davno potekali, njegov

delež, s katerim je študiral, je skopnel, njegova sodba o študiju se je zdela dokončna in nespremenljiva.

»Taka oslarija! Zdaj so drugi časi, ne morem in ne morem s svojo glavo za dve tisočletji nazaj. Oslarija!«

Toda ni se izdal, da se več ne vrne. Še se je kazal na oko kot študent, z mislijo pa se je bil od svojega resničnega položaja že davno ločil. Samo skrival se je za dozdevnim študijem in bil tip onega človeka, ki je premišljeno in dokončno »presedlal«. Postal sem radoveden nanj, ker sem mislil, da mi bo kaj od svojih izkušenj izdal, a tega ni bilo, le potuhnil se je in ponavljal, kakor da odgovarja izzivaču:

»Oslarija!«

Še zmerom se je široko in glasno smejal, pri tem je zakrilil z obema rokama, kakor da dirigira orkester, a odkril sem, da ni smeh pristen, da je poln žolča in da mora biti fantu v samotnih urah gorje.

Starejši medicinec je promoviral in napravili smo veliko krokarijo. Naročil je dva sodčka piva in točili so kar pri mizah v podzemlju, kjer smo razgrajali. Razgrajali pa smo kar se da. Napitnica se je vrstila za napitnico, eksanje za eksanjem, duhoviti nagovori, mala in velika zbadanja, vse se je utapljal v splošnem trušču. Medicinec, novopečeni doktor, je bil tudi danes bled, a v zmedu ni bilo tako opazno — neprestano je nagovarjal svoje goste na desno in levo. Končali smo zjutraj daleč zunaj v predmestju, kjer so stali cirkusi in smo se dolgo vozili na vrtiljaku. Vrtiljak je bil napravljen tako, da so se vrtele pobarvane zverine v dveh vrstah, ena nad drugo, in ko smo posedli, lepo število nas je bilo, je bil trušč ob vreščanju orkestriona neznanski. Streznilo nas je in opazili smo, da se zbira zmeraj več zijal okoli vrtiljaka. Ura je bila zgodnja. Gospodinje in krščenice so že hodile na trg po zelenjavo in mleko. Grebenček nam je upadal, ko smo se vračali.

Napravilo se je bilo veliko poletje, danilo se je silno zgodaj, zdelo se mi je, da sredi noči, a večerni mrak se je silno zavlekel. Opazil sem, da postajam zopet plašen. Posebna plašnost me je obšla, ko sem spremil Justina na postajo. Odhajal je za zmerom, celo zbolelo me je, ko sem pomislil, da se tudi jurist s svojim širokim smehom ne povrne. A Justin je odhajal, kakor je živel in bo živel tudi v prihodnje — z uro v roki. Zato je bila moja tesnoba še večja in medel sem kar dalje. Minljivost nehanja me je trapila.

»Ko bi jaz mogel tako — z uro v roki!« sem pomislil, ko se je jel vlak pomikati. »Ali se kdaj izkopljem?« sem se vprašal naglas. Mimo-idoča ženska, ki je imela črn klobuk na glavi, je vzdignila roko, kakor da mi hoče pomagati, kakor da kličem na pomoč.

»Ali sem res poklical?«

Osramočen sem zardel in se podvizal dalje.

Toda opazil sem tudi nekaj drugega. Kar samo mi je priskakljalo pred oči, da bom ob presedlavanju zašel v še večjo zmedo. Kar medlel sem, ko sem pomislil, da se mi bo odprlo še več novih poti. Nove poti, te so moja nesreča.

Močno sem se uplašil in prav zato sem odlašal z odhodom. Univerza je bila že prazna, ko sem prihajal tja. Po avli vise, se mi je zdelo, meter dolge pajčevine in topla sapa, ki je prihajala z ulice, jih pozibava in pleše z njimi.

»Zakaj ne odpotuješ?« sem se vprašal.

Zavedel sem se, da sem vse leto hiral in da zdaj, proti koncu, nisem mogel izhirati. Nove poti, nove mogočnosti! to je bil strah, ki mi je plesal pred očmi.

Zopet sem kolovratil. A sedaj sem se klatil ponoči. Bilo je čisto drugače kakor lansko jesen. Vzdignil sem se z nočjo in se odpravil na pot. Srečaval sem krdela počestnic, ki so se silno dolgočasile, včasih so se nenadoma pognale v temi izza ogla, se zvrstile z roko v roki in mi zaustavile pot. Obrnil sem se, da se vrnem. A za mojim hrbtom, za oglom se je ponovilo, čisto otročja stvar. Novo krdelo se je pognalo preko ceste. Bil sem v kletki. S tisoč pretvezami so me zadrževale, razumel sem, da zehajo njihove duše od dolgega časa. Godilo se je med visokimi hišami, kjer sem iskal skozi ozke ulice starega mesta bližnjico. Bili so kraji hudodelstev in s pojecavanjem in hlipanjem, kakor otrok, sem se oproščal.

Zato sem poslej ubiral pot čisto drugače. Peljal sem se s cestno železnico in bil kmalu zunaj. Najraje sem jo ubral do široke reke, tam je voda ob bregovih vendarle nekoliko hladila zrak in taval sem do jutra. Vračal sem se na pol mrtev in prespal dan. A nisem bil truden od poti, truden sem bil le od samega sebe. Boleči omamljenosti nisem mogel uteči. Le redko sem pomislil, kako bi se ji izvil. Napor pa je moral biti vseeno velik, ker sem slednje jutro zaspal kakor mrtev.

Bal sem se samega sebe. Vso zimo sem veliko prebiral prav iz stroke, kamor sem se bil začasno vpisal, a sem že takrat vedel, da ne bom obsedel v tem sedlu. Vedel sem, da bom menjal, pa sem vseeno delal tisto, kar bom pustil za zmerom. Zato sem se predvsem samega sebe bal. A prebral sem debele bukve, kup. Ko sem se v tem že dobro udomačil, sem spoznal, da je moja radovednost že dodobra popustila, kar nekam zgubila se je in uplahnila. Mislil sem:

»Prava škoda! Tudi če pustim slovstva, nekaj sem le uzrl, sedaj vem, kako ta stvar teče.«

A zdelo se mi je, da bi moral pozvedeti o drugih stvareh. Tako sem bil ustvarjen. A toliko je reči na svetu. Zakaj jih ne bi vsaj nekaj okusil? Življenje me je pestilo zaradi moje krvi, zakaj se mu ne bi tudi jaz oddolžil? Saj pravo maščevanje to vendarle ni bilo. »Ne veste, koliko krvi terja!« stoji zapisano že v starih bukvah. »Še sanja se vam ne, koliko!«

Tisto noč so se nad reko, ki je bila hudo široka in je polzela neslišno, utrinjale zvezde posebno pogosto, tako da sem se skoro bal iti dalje. Na obe strani se je razprostirala planjava. Preko neba je švistnil bleščeč lok in v tistem hipu ugasnil. Svetla zareza je skočila preko reke od brega do brega in brez števila zvezd je mirno mežikalo in utripalo, kakor za pričo, dalje. Vsepričujočnost noči me je tako prevzela, da sem se tega uplašil. Zavedel sem se brezdanjosti. Vračal sem se. Ptici so že glasno cvrčali v drevju, ko sem šel mimo, dasi je bilo do sončnega vzhoda še daleč. Doma sem se zvrnil na zofo, da je ostro zaškripala in priprl oči.

Ljubljeni sin.

z veliko žalostjo sem opazovala vse poletje, ko si bil za počitnice doma, kako si zamišljen in kako si v še večji negotovosti in megli, kakor si bil lansko poletje po opravljeni skušnji zrelosti. Hudo, hudo mi je zaradi tega, sin moj. Lani si bil prepričan, da boš študiral slavistiko, čeprav ti je ta in oni, zaradi slabe službe ob tem študiju, odsvetoval. A vsaj sam zase si vedel — to je moja pot. Letos pa, ko presedlavaš, ne veš niti tega, kar si vedel lani. In vseeno opuščaš lanskoletni študij. Kaj boš sedaj? S presedlavanjem si prišel z dežja pod kap.

Vse, kar sva ob počitnicah govorila, je še precej res. Če se vpišeš na agrikulturo, boš živel veliko v naravi — v gozdovih in po hribih kakor ptica; pa tudi po dolinah, če prideš k melioracijam, recimo, močvirij in potokov. Lahko boš hodil veliko na lov, če prideš v lovski revir. Zmeraj pojdeš lahko s puško na pot. — Če se pa odločiš za pravnštvo, si kasneje še zmeraj lahko prebereš več poti. Pri advokaturi ali notariatu bi imel razmeroma največ prostosti in — če bi te mikalo — lahko postaneš v svojem političnem krogu vpliven. A z jusom je mogoče iti tudi v državno službo — h glavarstvu, k sodniji, celo k policiji ti je pot odprta. — Pri študiju zgodovine umetnosti bi zadel seveda nekaj izjemnega. Vse življenje boš stikal za starimi podobami, lesorezi, sohami, starim pohištvom in takimi rečmi. To so same res lepe stvari. Morda bi služil v kakem muzeju; morda pri vladi v od-

delku za varstvo spomenikov; v vsakem primeru bi imel opravka samo z umetnostjo. — Tehnika te ne veseli, praviš, ker nimaš daru in nagnjenja za matematiko, dasi pravijo, da imajo vse veje tehnike veliko prihodnost. Prihodnost imajo zidanja, železnice, tovarne, stroji; vsi pravijo, da se bo svet bolj in bolj industrializiral. Toda, ljubljeni sin, v aritmetiki nisem bila tudi jaz nikoli trdna, pa bi se ne čudila, če si se vrgel po meni. Nikdar nisem silila v ono mer in ne bi se čudila, če nimaš tudi ti tega nagnjenja. Če narava človeku na eno stran vrata odpre, mu jih rada na drugo zapahne. Še celo, če mu jih na eno odpre — hočem reči — na stežaj, na široko, mu jih na drugem kraju popolnoma zabije. Sin moj, naj ti ne bo žal: živ človek mora vse drago plačati. Sreča je v omejitvi. Meni je žal, da ne ostaneš pri jezikoslovju, ker se mi zdi, da je tam tvoje nagnjenje. Toda, praviš, nagnjenje imam do knjig, postal bi knjižni črv, samo v bukvah bi pretičal svoje dni. Jaz pa bi rad poznal življenje, ne knjižni prah. Ne vem, sin moj, nisem toliko učena, da bi mogla pretehtati in izmeriti te misli. Ne morem, vidiš, ne pristojta mi. Jaz sem mislila, da bi šel s svojimi nauki kar dalje, kakor si začel, naj govorijo ljudje to in ono. — — —

Otrok moj,

vso noč nisem zatisnila očesa, mislila sem nate, mislila, kako bi ti pomagala, da bi stopil na pravo pot, na svojo pot. Sedaj vidim, da je teže kot prej, preveč si že razril po sebi. Ko sem ti včeraj pisala, nisem tega tako razložila, sedaj pa vidim prav čisto. Iz šole je prišel tvoj mlajši brat, skakal je po veži in venomer pel.

Kam drži na levo cesta,
kam drži na pravo pot,
mož, povejte mi po vesti,
da se laže ognem zmot!

Kje si to slišal, Kikec, sem ga vprašala, sedaj je sedem let star. Brezskrbno je skakljal po veži in dudlal dalje. V šoli smo peli, učiteljica nas je učila, mi je odgovoril. Solza mi je stopila v oči. Nedolžni otrok! sem pomislila, kaj ti veš in slutiš, kaj razumeš! In blagor ti, da ne veš! Jaz pa te spremljam v daljnem tujem mestu pri vsakem koraku, vsako minuto sem pri tebi in misliti si ne morem, kako bi te pustila samega. Ne, ne bom te zapustila. Nihče te na tej poti ne more spremljati kot samo tvoja mati. Tudi jaz sem bila taka, ko sem spoznala tvojega očeta. Neodločna pa tako in na vse strani me je vleklo, prav trgalo me je. Do zadnjega nisem vedela, kaj mi je storiti. Rekla sem si:

»Mi bo že nebo pomagalo!«

In res mi je — golo naključje je bilo.

Ubogi moj otrok, tako si na vse strani odprt kakor jaz in to je velika nesreča. A samo ena vrata so potrebna in en sam prehod in izhod, ne pa vrata in hodniki na vse strani. V labirintu zajdeš in se vračaš na eno mesto kakor butec. Oh, ta nesrečni temperament! Temperament, sem rekla. Morda sem bila v življenju spričo njega za las bogatejša mimo drugih, a bila sem zaradi njega stokrat in stokrat bolj tepena. Rekli so: vi imate umetniški temperament, a sama sem se čutila kljub temu srečna. Tudi dovolj trdno sem nosila svoj delež. Velikokrat sem si rekla:

»Drugim ljudem je bilo pred rojstvom naročeno: To boš, to boš!«

In pred rojstvom so že nekako krenili na določeno pot. Tebi pa ni bilo pred rojstvom določeno in zato so vse poti tvoje (in nobena ni tvoja) in to je gorje. Neodločnost je tvoja določenost, ker je poti preveč in — kar je še hujše — vse te enako mičejo in vabijo. Vabi te veseljnost.

»Vsega je kriv univerzalizem!« je rekel včeraj, ko je prebral tvoje pismo, sodnik, dobričina, posvetovala sem se ž njim. Gledala sem ga začudeno. Potem pa, kakor da se je hotel popraviti, je rekel: »Ali recimo raje diletantizem, pa bo vse prav! Danes človek ne more več živeti, če ni specialist.« Specialist? Vse prav? Kaj bo prav? — — — —

Sin,

ko bi vedel, kako me je zadelo tvoje včerajšnje pismo. Prej, dokler sem bil na srednji šoli, pišeš, v ozkih razmerah, pri ozkosrčnih gospodinjah in strogih profesorjih, sem bil v ječi, tako sem takrat mislil in čutil, a danes vidim, da sem bil v ječi prost. Zdaj nisem svoboden prav zaradi tega, ker so se vsa vrata odprla, praviš, zunanja prostost me je na znotraj zvezala. Prej je bila pot ena, zdaj jih je sto, praviš, take vrste je moja skrb. Sto vrat je odprtih in skozi nobena ne morem, razumeš, mati? O, raje ne bi tega rekel, sin! Prej sem se zanimal za eno stvar na enem mestu, bil sem le srečen; zdaj je sto stvari, ki me vlečejo na vse kraje. Sama sem nosila to nesrečo in vem, kako je težko, a vem tudi, da je ob svoji uri breme odpadlo. To je bilo takrat, ko ste prišli otroci na svet in je dobilo pri priči življenje določen pomen. Pomagati vam in nič drugega.

Toda ti pišeš strašne reči: povsod doma in nikjer doma; kamor stopim, sem pod streho in nikjer nisem pod streho; vse me varuje in vse je proti meni. Srce vseh stvari nosim v sebi — mar ne? — svojega

zase pa nimam. Tuj sem sebi, ker sem vsemu domač — ogenj, toda istočasno voda, ki ga gasi, to sem.

O, usmili se me, sin. — — —

Dragi, ljubljeni sin,

o hvala, hvala za sporočilo, ki je obenem darilo — samo da si našel pot, to je vse. Na zemljedelsko visoko šolo si se vpisal? Agrikulturo. Tudi o tem sva že govorila. Prav, prav, samo da si našel pot. Zdaj pa stopaj mirno po nji, ne oziraj se nikamor več, le to naj ti ostane v spominu, kaj si vse prestal in videl v tem poldrugem letu in jaz, tvoja mati, s teboj. Tega ne pozabi in lahka ti bo pot in varna. — — —

*

Prebral sem liste do kraja in reči moram, ni mi docela jasno, kaj sem bral. Nekajkrat sem se s pravim razumevanjem ustavil, toda zopet sem zašel v docela nepregledno goščo. V mislih sem se od tam vračal na izhodišče — pa kaj, tuje mi je ostalo vseeno. Čudak, ki je pozabil ali vedoma pustil svoj spominski dnevnik pri gospodinji — zato, da bi se spomina rešil? — je meni komaj dosegljiv. To je redek tip, muhasti izdelek narave, ki dokazuje prav njeno kapricioznost.

Zato, da bi se spominskega kompleksa znebil — to je bil vzrok pisanja, to je bil morda celo vzrok, zakaj je pisanje ostalo tu. In sedaj mi postaja marsikaj jasno. V mislih bom še enkrat obšel te postaje in skoro prepričan sem, da se bo prenekatera skrivnost odprla, kakor se odpre zreli strok.

Čudaški pisatelj je uradnik v ministrstvu za poljedelstvo, reden človek, toda samotar. Poznam ga le po posredovanju tretjega.

Zakaj si je zaželel mojo sobo čez počitnice? Ker je ta okraj posebno miren. Polovica prebivalcev jo potegne čez poletje na deželo, tudi moja gospodinja.

Da, tišine si vsi želimo. Polpozabljene podobe vstajajo, prinašajo muko s sabo, a tudi slast, blaženost bivanja. A to živi le v spominu in je razumljivo le kot sreča, kot muka pa čedalje manj.